

ולכאורה יש מקום לחלק בין רחיצה שאסורה מן הדין, לבין שטיפה ונקיון הבית והצעת המיטות שאין בהם כל איסור מן הדין. וכן כתב לחלק בזה מן הגר"ע יוסף זצ"ל בספר חזון עובדיה – ארבע תעניות (עמוד ד"ש). אלא שסיים, והאידיא אכשור דרי, וכל הנשים אשר נשא ליבן אותנה בחכמה, באמונה שלימה, שאף אם יתמהמה נחכה לו, וזאת ע"י החינוך שמקבלות בבית יעקב וכיוצא בה, כן ירבה וכן יפרוץ, ולכן אין מקום להקל להן ודינן כמו האנשים שהאבל נמשך עד ליל מוצאי ט"ב. עכ"ל.

כמו כן בשער הכוונות כתב: "מה שנהגו ביום תשעה באב במנחה לומר פסוקים של נחמות וגם לקום ולשבת על הספסלים למעלה ואדרבא נראה מן התלמוד בבלי כי לעת ערב הציתו אש בהיכל ביום ט"ב ונשרף בעת המנחה וכפ"ז היה ראוי להחמיר במנחה יותר מבשחר.

אבל הענין יובן במה שדרשו בגמרא על הפסוק "מזמור לאסף אלקים באו גוים כו", והקשו 'מזמור' קינה מבעיא ליה? ותי', כי בתחילה התחילו האויבים להרוג את בני ישראל ואז חשבו ישראל שלא יהיה ח"ו תקומה למפלתם ויכלו ח"ו בחרב האויבים, ובראותם שהציתו אש בהיכל לעת ערב שהוא זמן המנחה, אז אמרו "מזמור" ושמחו שמחה גדולה וקבלו נחמה, כי אם ח"ו לא היה הקב"ה משליך חמתו על העצים ועל האבנים, לא היתה תקומה לשונאי ישראל. וכמו שאמרו ז"ל כלה את חמתו ויצת אש בציון. ונמצא כי לעת מנחת ערב שהציתו אש בהיכל אז אמרו ישראל מזמור וקבלו נחמה על צרתם א"כ המנהג הנז' הוא טוב ונכון. ונלע"ד ששמעתי ג"כ ממורי ז"ל טעם אחר והוא כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם כנז' במדרש איכה רבתי".

כלומר, למרות שבשעה זו הציתו באש את בית מקדשנו ותפארתנו, דווקא עכשיו אנחנו מתחילים להתעודד, לומר פסוקי נחמה ומותרים כבר לשבת על כסאות גבוהים, שכן אנו שמחים על כך שהקב"ה שפך חמתו על עצים ואבנים, ויותר מכך, האר"י הקדוש כותב כי בני ישראל, בזמן החורבן "שמחו שמוחה גדולה". הסבר נוסף, הוא לפי המדרש כי כבר בתשעה באב, ברגעי החורבן, נולד מושיעם של ישראל.

רבי משה בן נחמן, הרמב"ן, אשר נחשב לאחד מגדולי הראשונים. בשנת 1263 קבע מלך אראגון, ג'ימס הראשון, ויכוח ציבורי בין היהדות לנצרות. הוויכוח התקיים בארמון המלך בברצלונה ובנוכחותו. מייצג הכנסייה היה יהודי מומר בשם פבלו כריסטיאני. המלך ביקש מהרמב"ן לייצג את הדת היהודית.

לאחר ארבעה ימים בהם ציטט כריסטיאני קטעים מהתלמוד ומהתנ"ך בניסיון להוכיח את צדקת הנצרות, הרמב"ן הפריך את כלל טענותיו. הרמב"ן יצא מהוויכוח כשידו על העליונה, וקיבל מהמלך פרס כספי גדול.

זו לא הייתה הפעם הראשונה (או האחרונה) שיהודים נדרשו להשתתף בוויכוחים. עשרים ושלוש שנים קודם לכן, רבי יחיאל מפריז, ראש ישיבת פריז, הגן על התלמוד מפני האשמות לפיהן התלמוד מכיל גידופים כנגד הנצרות. עם זאת, הוויכוח בברצלונה היה שונה. בוויכוח זה טענו הנוצרים שיש בידם להוכיח את אמתות דתם מתוך התלמוד.

טיעוני הרמב"ן קובצו לספר. עם הוצאת הספר לאור תחת השם "ספר הוויכוח", עלתה דרישה להעמיד את הרמב"ן לדין בגין השמצת הנצרות והוצאת דיבה עליה. למרות שהמלך ניסה להתערב לטובת הרמב"ן, הלחץ הוביל לכך שהאפיפיור קלמנס הרביעי גינה את הרמב"ן. בעקבות הגינוי נאלץ הרמב"ן לברוח מהמדינה, ובשנת 1267 (ה'כ"ז) עלה הרמב"ן לארץ ישראל. בידינו נותרו מכתבים בהם כתב על קורותיו בארץ, כולל ביקורו בירושלים.

הרמב"ן מספר כשהוא הגיע לירושלים היו שם יהודים מעטים כל כך, שהוא אפילו לא הצליח למצוא עשרה למניין. במכתב לבנו הוא כתב: "ומה אגיד לך בעניין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השימון, וכללו של דבר, כל המקודש מחברו חרב יותר מחברו, ירושלים יותר חרבה מן הכל...".

בין הייתר נשאל הרמב"ן בוויכוח על מעשה זה המובא בירושלמי, האחד, כיצד ידע הערבי את שפת השור? ועוד, מדוע הדבר נודע ליהודי על ידי געייית השור?

עד שאברבנאל מעיד שהרמב"ן אמר, שאגדות חז"ל סודות הם. ונראה לומר פירוש חדש באגדה זו, בהקדם מנהג ישראל להזכיר את אליהו הנביא זכור לטוב במוצאי שבת.

כתב רבינו יוסף חיים ז"ע בספרו בן איש חי (שנה שניה, פרשת ויצא סעיף כ"ה): ונהגו גם כן לומר כל אחד בביתו מאה ושלושים פעמים אליהו הנביא זכור לטוב, שעולה מספר ארבע תיבות אלו ארבע מאות, להכניע ארבע מאות כוחות של סטרא אחרא, בסוד הכתוב והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו. ובספר תורה לשמה כתוב כונה באמירת אליהו הנביא זכור לטוב כמו שכתבנו, כי אליהו עם אות ה' של הנביא הם אותיות אל הו"ה כסדרן, ואותיות נב"א מספר ס"ג כמנין שם ס"ג, שממנו הפרנסה, ושמות אל הו"ה מספר אוכל, שמזה נמשך המזון, ואותיות זכור מספר הו"ה דיו"ן ואה"ה דיו"ד"ן, ואותיות לטוב מספר חבור הו"ה ואה"ה, יעוין שם. ומנהגו של עטרת ראשי אדוני אבי זכרונו לחיי העולם הבא, לומר פתיחת אליהו זכור לטוב קודם שיאמר מאה ושלושים פעמים הנזכרים, וכן אנחנו נוהגים עתה בביתנו, דבר בעתו מה טוב ומה נעים.

ובביאור מנהג זה כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער העליון פרק א'): וקודם ההבדלה שעל הכוס יזמר תחילה זמר של אליהו הנביא, ובטור סימן רצ"ה מביא ג"כ להזכיר אליהו הנביא במוצאי שבת ועיי"ש הטעם. ומצאתי בספרים, שזכירת אליהו הנביא בפיוטים ובפסוקים במוצאי שבת הוא תיקון גדול לנפש ותועלת גדולה להינצל מדינה של גיהנם שמכריזין במוצאי שבת "ישבו רשעים לשאולה" ויש גם כן צדיקים שמגיע אליהם כמעשי הרשעים, שצריכים לשוב לגיהנם ואליהו הנביא זכור לטוב מקבל עליו כדי להגן על הצדיקים ולא ינחם לשוב עוד לגיהנם וסובל יסורים בשבילם. ולכן ראוי לזמר זמר זה מיד בבואו לביתו קודם ההבדלה. עכ"ל.

וכן יעו"ב בספר מדרש תלפיות (ענף אליהו הנביא) שכתב, שהאומר "אליהו הנביא זכור לטוב" בעת צרה, אליהו הנביא מגודל אהבת ישראל שלו לוקח את צרותיו של אותו אדם על שכמו ומסלקן מעליו.

הרי לנו כי בכוחו של אליהו הנביא לקחת על גבו את עוונותיהם וצרותיהם של כלל ישראל, ואף להוציאם מן הגיהנם. על פי זה יש לבאר את האגדה הנזכרת, השור שגעה והעביר את המסר כי נחרב הבית, הוא כנגד חטא העגל, להזכיר כי עוון זה עומד בעכריו ומחמת כן מתעכבת הגאולה.

אולם בא "ההוא טייעא" והכוונה לאליהו הנביא, כמו שמצינו בגמרא (ברכות ו'): "חלף אליהו חזייה, אידמי ליה כטייעא". אשר בכוחו למחול עוונותיהם של ישראל, וכשם שיכול להוציא את הרשע מן הגיהנם קודם זמנו, ודאי יכול להוציא את ישראל מגלותם קודם זמנם, ולכן הוא מבשר על לידת משיח ביום תשעה באב, לבל נחשוש ונדאג, כי לא תתארך הגלות, כי עתיד אליהו הנביא לכפר להם לישראל על עוונותיהם, לקחת על גבו את צער הגלות, ועל ידי זה להקדים את ביאת המשיח והגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.